

ВШАНУВАННЯ ВІЙСЬКОВОГО ГЕРОЇЗМУ В УКРАЇНІ: ДЕРЖАВНИЙ І ГРОМАДСЬКИЙ ВИМІРИ

У сучасних умовах російсько-української війни питання вшанування військового героїзму набуває не лише історичного, а й виразного соціально-політичного та культурного значення. Воно виходить за межі традиційної меморіалізації та перетворюється на важливий інструмент формування національної ідентичності, громадянської стійкості та суспільної консолідації. Український досвід демонструє синергію державних інституцій та громадянського суспільства у створенні багатовимірної системи вшанування героїв, яка охоплює як офіційні практики, так і неформальні ініціативи.

Історично традиція вшанування військового героїзму в Україні формувалася в контексті визвольних змагань ХХ століття, зокрема діяльності Українських січових стрільців, Української повстанської армії та інших формацій. Однак у сучасному вимірі вона набула нової інтенсивності після 2014 року, коли розпочалася війна на сході України, а з 2022 року – повномасштабне вторгнення Росії. Саме в цей період героїзм перестає бути лише історичною категорією і стає частиною повсякденного досвіду значної частини населення [4, с. 72].

Державний вимір вшанування військового героїзму в Україні реалізується через нормативно-правові акти, офіційні пам'ятні дати, створення меморіальної інфраструктури та формування відповідної політики пам'яті. Одним із ключових елементів є встановлення пам'ятних днів, зокрема Дня пам'яті захисників України 29 серпня, що покликаний увічнити подвиг військовослужбовців і добровольців, які загинули за незалежність держави [3]. Такі дати виконують важливу символічну функцію, консолідуючи суспільство навколо спільного досвіду втрат і героїзму.

Важливою складовою державної політики є також розроблення концепцій меморіалізації війни, які передбачають створення національних військових кладовищ, пантеонів героїв, реєстрів поховань та інших інституційних форм збереження пам'яті. У цьому контексті вшанування героїзму розглядається не лише як моральний обов'язок, а й як елемент державної політики, спрямованої на зміцнення національної єдності та історичної свідомості.

Окрему роль відіграють державні органи виконавчої влади, які організовують урочисті заходи, покладання квітів, хвилини мовчання та інші форми офіційного вшанування. Наприклад, участь міністерств у заходах до пам'ятних дат демонструє інституційну підтримку культури пам'яті та підкреслює значення героїзму як суспільної цінності. Водночас державна політика передбачає популяризацію прикладів мужності серед військовослужбовців і громадян, що сприяє формуванню ціннісних орієнтирів у суспільстві [5].

Поряд із державним виміром, важливе місце займає громадський рівень вшанування військового героїзму, який характеризується більшою різноманітністю форм і практик.

Громадянське суспільство активно долучається до процесу меморіалізації через волонтерські ініціативи, створення локальних меморіалів, проведення акцій пам'яті, освітніх заходів і культурних проєктів. Такі практики часто мають більш персоналізований характер, зосереджуючись на конкретних історіях героїв, що сприяє емоційному залученню суспільства.

Показовим прикладом є проведення спортивних турнірів, присвячених пам'яті загиблих військових. Такі заходи поєднують вшанування з виховною функцією, формуючи у молоді повагу до героїзму через особистий приклад. Зокрема, у 2026 році в Білій Церкві відбувся чемпіонат, присвячений пам'яті бійця підрозділу «Азов», який об'єднав військових, спортсменів і громадськість [1]. Подібні ініціативи демонструють, що пам'ять про героїв інтегрується у повсякденне життя суспільства.

Не менш важливими є ритуалізовані практики вшанування у військовому середовищі. У підрозділах формуються власні традиції прощання з полеглими, які включають промови-реквієми, символічні дії та колективні ритуали. Такі практики виконують не лише меморіальну, а й психологічну функцію, сприяючи згуртуванню військових колективів і підтримці морального духу. Вони також стають частиною ширшої культури пам'яті, яка виходить за межі військового середовища.

Важливим аспектом громадського виміру є також ініціативи щодо встановлення нових пам'ятних дат і форм вшанування. Наприклад, пропозиції щодо вшанування загиблих у полоні свідчать про прагнення суспільства розширити рамки офіційної пам'яті та включити до неї нові категорії героїчного досвіду. Це підкреслює динамічний характер політики пам'яті в Україні, яка постійно трансформується під впливом сучасних подій.

Особливу увагу слід приділити взаємодії державного та громадського вимірів, оскільки саме в їхній синергії формується цілісна та життєздатна культура пам'яті. Держава, виступаючи інституційним координатором, забезпечує нормативно-правову базу, фінансування, створення національних меморіальних просторів і визначення загальнонаціональних орієнтирів політики пам'яті. Водночас громадянське суспільство виконує функцію «оживлення» цих рамок через локальні ініціативи, персоналізацію пам'яті, збереження індивідуальних історій та формування горизонтальних практик вшанування [5]. Така взаємодія дозволяє уникнути формалізації пам'яті, перетворюючи її з державного ритуалу на глибоко пережитий суспільний досвід.

Разом із тим, у процесі цієї взаємодії виникають і потенційні конфлікти, пов'язані з конкуренцією наративів, різними рівнями інтерпретації героїзму або відмінностями у способах меморіалізації. Наприклад, державна політика може прагнути до уніфікації символічного простору, тоді як локальні громади наполягають на збереженні власних форм пам'ятання, які відображають специфіку їхнього досвіду війни. У цьому контексті принципово важливим є дотримання балансу між централізованими підходами та партисипативністю, що передбачає залучення різних соціальних груп до процесу формування політики пам'яті. Такий підхід

відповідає сучасним принципам меморіалізації, які наголошують на широкій участі суспільства у збереженні пам'яті як умові її легітимності та стійкості [2].

Сучасні підходи до меморіалізації військового героїзму в Україні характеризуються відходом від одновимірного героїчного наративу до більш комплексного й багатоголосого осмислення війни. Йдеться про включення до публічного дискурсу не лише прикладів мужності й самопожертви, але й досвіду втрат, травм, моральних дилем і навіть суперечливих явищ, таких як колаборація чи виживання в умовах окупації. Такий підхід дозволяє уникнути редукції історії до чорно-білих схем і сприяє формуванню критичного мислення. Як підкреслюється в сучасних концепціях меморіалізації, важливо відображати як героїзм, так і людський вимір страждання, адже саме їх поєднання забезпечує повноту історичного знання та етичну глибину пам'яті.

Крім того, сучасна українська модель меморіалізації передбачає інтеграцію різних рівнів пам'яті – від національного до локального. Створення національних пантеонів, військових меморіальних комплексів та локальних місць пам'яті формує багаторівневу систему, у якій кожен рівень виконує свою функцію: загальнонаціональну, регіональну та індивідуальну. Така структура сприяє одночасному збереженню єдності історичного наративу та врахуванню різноманіття досвідів, що є особливо важливим для суспільства, яке переживає війну.

Вшанування військового героїзму в Україні також має виразний освітній вимір, який виходить за межі формального навчального процесу і охоплює ширший простір соціалізації молодого покоління. Через шкільні програми, підручники, інтегровані курси історії, громадянської освіти, а також через позакласні заходи формується уявлення про героїзм як складне соціокультурне явище, що поєднує особисту відвагу, відповідальність і моральний вибір. Водночас ключовим завданням освітнього процесу є подолання спрощених або міфологізованих уявлень про війну, які можуть призводити до романтизації насильства або ігнорування його трагічних наслідків.

У цьому контексті особливої актуальності набуває використання міждисциплінарних підходів, що поєднують історичний, соціологічний, психологічний та культурологічний аналіз. Залучення усної історії, особистих свідчень, документальних матеріалів дозволяє зробити освітній наратив більш персоналізованим і водночас більш достовірним. Це сприяє формуванню емпатії, критичного мислення та здатності до рефлексії, що є необхідними складовими зрілої громадянської позиції.

Таким чином, вшанування військового героїзму в Україні є складним і багатовимірним явищем, яке охоплює як державні, так і громадські практики. Воно виконує низку важливих функцій: збереження історичної пам'яті, формування національної ідентичності, консолідація суспільства та виховання громадянської відповідальності. Синергія між державою і

громадянським суспільством дозволяє створити ефективну систему меморіалізації, яка відповідає викликам сучасності та сприяє зміцненню української державності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вшановуємо героя силою, честю та спортивним духом URL: <https://azov.org.ua/news/sports-tournament-in-honor-of-a-fallen-hero/> (дата звернення 17.04.2026)
2. Дробович А. 10 принципів меморіалізації війни URL: <https://uinp.gov.ua/memorializaciya/9-pryncypiv-memorializaciyi-yakouyu-mozhe-buty-pamyat-pro-viynu> (дата звернення 17.04.2026)
3. Інформаційні матеріали до Дня пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyini-materialy/zhurnalistam/informaciyini-materialy-do-dnya-pamyati-zahysnykiv-ukrayiny-yaki-zagynuly-v-borotbi-za-nezalezhnist-suverenitet-i-terytorialnu-cilisnist-ukrayiny1> (дата звернення 17.04.2026)
4. Михайлова О.Ю., Литвиненко О.М. Потапенко В. Г. Увічнення героїзму українських захисників: актуальні підходи політики пам'яті. Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки. 2023. №8. С. 71-76.
5. Про затвердження Концепції вшанування пам'яті загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України в системі Міністерства оборони України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0544322-24#Text> (дата звернення 17.04.2026)

Коновал Тетяна

Науковий керівник – проф. Буяк Богдан

ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ КЕЙС

У сучасному науковому дискурсі проблема взаємозв'язку між війною та трансформацією національної ідентичності набуває особливої актуальності в умовах гібридних конфліктів, де протистояння виходить далеко за межі традиційного збройного зіткнення. Російсько-українська війна є яскравим прикладом такого типу конфлікту, в якому поєднуються військові, інформаційні, культурні, економічні та психологічні інструменти впливу. Саме тому дослідження впливу гібридної війни на формування і трансформацію національної ідентичності українського суспільства є важливим як з теоретичного, так і з практичного погляду.

Гібридна війна, на відміну від класичних форм воєнного протистояння, передбачає комплексне застосування різних форм впливу, спрямованих на підрив внутрішньої стабільності держави, зміну ціннісних орієнтацій населення та руйнування національної єдності. У цьому контексті ідентичність стає не лише об'єктом, а й інструментом боротьби, оскільки саме через вплив на свідомість громадян здійснюється стратегічний тиск на державу. Дослідники підкреслюють, що в умовах гібридних конфліктів ідентичність перестає бути стабільною характеристикою і набуває динамічного, рефлексивного характеру, реагуючи на зовнішні виклики та внутрішні трансформації [4, с. 26].

До початку активної фази російської агресії українська національна ідентичність мала значною мірою фрагментований характер. Частина населення

ототожнювала себе з радянською спадщиною, інша – з європейськими цінностями, що створювало підґрунтя для маніпуляцій з боку зовнішніх акторів. Російська Федерація активно